

Slakkeninventarisatie Canisvliet, Westdorpe

(Slakkenwerkgroep KNNV Afd. Bevelanden, rapport nr. 90, d.d. 11-2-2010).

Door: Harry Raad

Op 28-1-2010 bezocht de Slakkenwerkgroep KNNV-Afd. Bevelanden de Canisvliet ten zuiden van Westdorpe (km-hokken 44/45-360). 'Kreken in het Zeeuwse land, allemaal hetzelfde' zou je denken. Dus niet, hier deed het beeld met de vele bomen soms parkachtig aan. Het slakkenwerk werd ditmaal verricht door een enkeling, ondergetekende.

De locatie

De bezochte plek ligt aan de oostzijde van het Kanaal Terneuzen Gent, bij Westdorpe. De historie van het gebied zal complex zijn, een houvast zijn de poldergegevens van Wilderom (1973). Daarvan kan ik hier alleen noemen dat het om de polders St. Antonie en Canisvliet Binnen gaat, respectievelijk westelijk en oostelijk van de Canisvlietsche Kreek gelegen en beide bedijkt in 1787. Het was niet voor het eerst dat de gronden hier bedijkt werden; De Kraker (2002) schrijft bij de behandeling van een militaire kaart uit 1644 over een overstroming van polders die reeds in 1586 had plaatsgevonden. Die kaart laat een kreek zien in de schorre van Canisvliet, die in open verbinding stond met de Schelde. Op de oever van de kreek, aan de landzijde, lag een fortelinie. De huidige Canisvlietsche Kreek is een restant van deze getijdenkreek.

Tot diep in de vorige eeuw was de Canisvlietsche Kreek nog verbonden met de Molenkreek in het noorden en de Zuidkreek in het zuiden. De kreek was omgeven door akkers. Na 1962 is dat beeld sterk gewijzigd door een kanaalverbreding, en een ruilverkaveling die in dezelfde tijd werd ingezet. Specie uit het kanaal werd gebruikt om de landbouwkundig minderwaardige, 'waterzieke' gronden te verbeteren. De zwak glooiende kreekoevers verdwenen; nu vormen steile oevers de abrupte overgang tussen land en water. Op de oever verschenen stroken bos, met iep en eik. Staatsbosbeheer werd beheerder van de kreek. Veel later, in 1997, is er rondom de kreek nieuwe natuur ontwikkeld. Er werden gronden afgegraven en tot vochtig of nat grasland omgevormd, onder andere voor overwinterende vogels. De bodem van de afgegraven terreinen bestaat uit kalkarm zand, met restanten van een veenlaag (Sival, c.s., 2007). Twee jaar later werd de kreek gesaneerd en geïsoleerd van de hoofdwatergang. Hydrobiologisch gezien is dat laatste geen succes geworden. De kreek was licht brak met een wisselend waterpeil, maar door alle maatregelen is het nu zoet met een vast, hoog waterpeil (Tombeur, 2009).

Op stap

Door diverse omstandigheden was deze inventarisatie eenmanswerk. Vanaf een bushalte in Sas van Gent ben ik naar het gebied gelopen via de brug over het kanaal en binnenlangs de oostelijke kanaaloever, over de Sint Anthoniekade. Na het verlaten van wat bebouwing zit je dan al snel in het westelijke kilometerhok en kan er gespeurd worden. Door het winterse weer, voorafgegaan aan de excursiedatum, waren de meeste slakjes vermoedelijk diep weggedoken. Onder een dikke plastic plaat was gelukkig meteen een behaarde slak te vinden, een soort die bij de inventarisaties zelden ontbreekt. Gewroet in het gras van het dijktaalud gaf een vers, leeg huis van een grote kartuizerslak. Het was dus toch niet voor niets hier te lopen. Echte graslandsoorten. Aan de linkerkant van de weg lag een dijksloot met hier en daar een deels afgegraven dam naar het natuurgrasland. Die toegangen waren vermoedelijk opgeheven, want het prikkeldraad op de grens van het grasland was niet onderbroken met een damhek. Op de verlaagde dammen groeide riet, dat bij het klepelen van de sloottaluds deels was meegenomen. Het zoeken tussen de scherpe stoppels was daar niet eenvoudig en leverde slechts lege huisjes van een nieuwe soort op, de gewone barnsteenslak. Tussen het niet gemaaide riet kwam een leeg huis van de heesterslak tevoorschijn. Dat is een mooie slak, zo groot als een tuinslak, maar dan donkerbruin met lichtere vlekjes. Er is ook een donkere spiraalband te zien. Die heesterslakken werden in grotere aantallen gevonden in smalle rietstrookjes bovenaan op het taalud, daar waar de maaimachine net niet geweest was. In dat strookje was veel geklepeld materiaal terecht gekomen. De heesterslakken overwinterden daar diep in de versnipperde plantenresten, vermoedelijk goed beschermd tegen de vorst. Hier heb ik nog strooisel verzameld voor nader onderzoek naar de kleinste slakjes.

De sloot vroeg hier als laatste om aandacht, want de waterslakjes horen ook bij de inventarisatie. Het was niet moeilijk er een paar op te vissen met een keukenzeef. Het bleek steeds om Jenkins' waterhoren te gaan, met een huisje ter grootte van een wadslakje. Vele waren nog niet volgroeid en ze waren steeds bedekt met een donkere laag aangroei. De soort kan op brakke omstandigheden duiden, zeker als er geen enkele echte zoetwatersoort voorkomt.

Toegang natuurgebied

Verderop kwam ik bij een afslag, de Anthoniedreef. Dit weggetje leidt naar de kreek. Aan de linkerkant is het al eerder genoemde natuurgrasland en rechts een akker en een stuk met ruig gras. Bij de toegang tot het natuurgrasland was het nat, ofwel in beheerstermen: plasdras. Ik heb nog even met een zeef in plasjes gevist naar slakjes, wat niets opleverde. Ook het keren van een stuk hout liet geen slakjes zien. Verderop langs de dreef heb

ik opnieuw in maaisel gekeken. Daar wederom heesterslakken, aangevuld met behaarde slak, en bruine blinkslak. Lege huisjes van kelder-glansslak en gewone barnsteenslak vulden dit magere rijtje aan. Hier heb ik eveneens strooisel verzameld, dat bij het eerdere spul gevoegd werd. De situatie was hetzelfde: een geklepelde berm bij de sloot. Dat strooisel leverde, niet onverwacht, slanke dwergslak op. Dat had ik in het veld eigenlijk al gezien, maar onder een binoculair heb je zekerheid. Het slakje is nauwelijks twee millimeter lang en de breedte is nog geen millimeter. Een andere lilliputter is het dwergpuntje. Beide slakjes zijn echt juweeltjes om te zien. Ook gevonden, en iets groter, zijn de geribde jachthorenslakken en een enkel ammonshorentje.

Even heb ik in het stuk met ruig gras gekeken. Vermoedelijk een kavel dat geen landbouwkundig gebruik meer had. Dit vochtige tot natte land was moeilijk op slakjes te onderzoeken door de dichte graszode. Zonder resultaat gaf ik het al gauw op.

De kavelsloot op de grens van de akker en de beplanting langs de kreek heb ik met een zeef bemonsterd. Dat gaf aanvulling van de waterbeesten met puntige blaashoren, gewone schijfhoren en ovale poelslak (s.l.). Jenkins' waterhoren was hier enkel met oude, pikzwarte huisjes vertegenwoordigd. De soorten duiden hier op zoete, hooguit zwak brakke omstandigheden. Het in de sloot aanwezige sterrenkroos stemt daarmee overeen. Op het talud van de sloot lag de eerste gewone tuinslak, een fraai geel, leeg huisje.

Bosstrook

Met het betreden van de bosstrook was ik inmiddels in het naastgelegen kilometerhok beland. Het leek hier kansrijk slakken zoeken in een jong bos met veel liggend hout. Waren het stammen van gevelde zieke iepen? Er was veel wortelopslag van iep, in een loofbos waar verder ook veel eiken stonden. Het oude blad lag bruin verkleurd, maar nog gaaf op de grond. Het materiaal van het jaar daarvoor was al weg, wat kan inhouden dat de strooiselvertering niet echt slecht is. Dit kan duiden op wat kalk in de bodem. Bij het weghalen van het blad werden naast wat oude slakkenhuisjes van de bruine glansslak nog twee levende doorschijnende glasslakken gevonden. Veel zin had het zoeken hier verder niet. Onder een tak zat nog wel een klein naaktslakje, de egelwagslak.

Ik koos het pad langs de kreek in noordelijke richting en nam een watermonster uit de kreek op een plek met overhangend geboomte. Dat was vissen in een laag rottend blad, wat natuurlijk helemaal geen slak in de zeef bracht.

Verderop was een hoge oever met ruigte. De oogst bestond hier uit een leeg huisje van de langwerpige barnsteenslak en wat levende behaarde slakken. Ik deed hier nog een poging om de lage rietoever te bekijken, waar op het oog echter geen enkele slak was te bekennen. Toegegeven, het enthousiasme was er een beetje uit en een natte voet in het nog lagere deel had ik er verder niet voor over.

Noordoever

Bij de noordoever gekomen, ben ik alsnog gaan vissen. De hoge oever kalft hier af, de begroeiing op de rand bestaat voornamelijk uit pollen pitrus. Dat is een soort van een kalkarm, zoet milieu. Het gras is of platgetrapt of begraasd, ik heb dat verder niet goed bekeken. Let wel, dit is een winterbeeld. In de vegetatieperiode zal de indruk van de vegetatie hopelijk kleurrijker zijn. In het ondiepe water langs de kant zag ik een bodem die vermoedelijk weinig rust kent. Het was zandig, zonder slib en zonder begroeiing. Vermoedelijk bestond de waterbodem uit afgekalfde grond. Dat was vissen in een leegte. In de zeef bleef alleen wat gruis achter, niets wees op de aanwezigheid van waterleven, dus ook niet van slakken. Een blik over het water bood een prachtig beeld: water, smalle rietoevers en omringend geboomte. Bij elkaar was het echter wel sterk afwijkend van het gangbare beeld van een Zeeuwse kreek, een open ruimte met veel riet en zonder bomen.

Terug

Het pad naar de brug over het kanaal was voornamelijk een bospad of een pad langs een bosrand. Niet onaardig om daar te lopen, wel flink nat. Soms was er een insteek naar een vogelkijkscherm langs water of nat grasland. Op een plek met betonblokken die als 'step-over' dienden heb ik de laatste slakjes gezocht. Het waren twee geribde jachthorenslakken, laag op de zijkant van het blok en beschut door gras. Daarmee werd de slakkenexcursie beëindigd en was het alleen nog het wandelen naar de bushalte in Sas van Gent, die ook als startpunt genomen was.

Tot slot

Met 14 land- en 4 waterslakken - 15 levend en 3 dood/leeg - is een matig resultaat geboekt op deze locatie. Het gaat om algemene, minder karakteristieke soorten; Rode-Lijstsoorten zijn niet gevonden. Bij een onderzoek in de zomerperiode, met meer mensen, zijn de aantallen vermoedelijk goed aan te vullen. Qua vochtigheid zijn er voldoende mogelijkheden voor slakken, ook is het zoete tot hooguit zwak brakke karakter van het oppervlaktewater en ondiepe grondwater gunstig. Een kalkrijke grond is een voorwaarde voor een rijke slakkenfauna. Gebrek aan kennis van de bodem is een onzekere factor met betrekking tot de nog te verwachten soorten. Uit het bronnenonderzoek is onduidelijk gebleven hoe het met het kalkgehalte van de bodem zit. Alleen

van de afgegraven delen wordt 'kalkarm zand' genoemd. Hoe het met de overige delen zit is niet nagegaan. De historische gegevens zouden op kalkrijke afzettingen duiden, er is hier jonge zeeklei afgezet. Anderzijds is er grond verwerkt van de kanaalverbreding, waarvan de aard mij onbekend is. Daarnaast heb ik niet uitgezocht waar die grond zoal verwerkt is. Het resultaat van deze inventarisatie laat dus geen harde conclusies toe over de geschiktheid van het gebied voor de slakken.

Literatuur

- Kraker, A. de, 2002. Sas van Gent belegerd. In: Werken met Zeeuwse kaarten (F. Beekman, c.s.), Uitgeverij Matrijs, Utrecht, p. 107-109.
- Wilderom, M.H., 1973. Tussen Afsluitdammen en Deltadijken IV, Zeeuwsch-Vlaanderen. - Den Boer, Middelburg. 567 p.p.
- Sival, F.P., W.J. Chardon en M. van Rooij, 2007. Fosfaat en natuurontwikkeling op voormalige landbouwgronden in de provincie Zeeland - Alterra, Wageningen; Alterra-rapport, 1495, 100 p.p.
- Tombeur, F.L.L., 2009. Een Zeeuwse kreek is geen bak met water. - De Steltkluut, 39(4): 6-10.

Soortenlijst mollusken Canisvliet e.o., Westdorpe (km-hok 44/45-360); inventarisatie 28-1-2010, Slakkenwerkgroep KNNV-Afd. Bevelanden.

		levend	levend	dood	dood
		juv	ad	juv	ad
land: huisjesslakken					
<i>Aegopinella nitidula</i>	Bruine blinkslak	2		1	
<i>Arianta arbustorum</i>	Heesterslak	3	1	1	2
<i>Carychium tridentatum</i>	Slanke dwergslak	1	2		
<i>Cepaea nemoralis</i>	Gewone tuinslak		1		
<i>Monacha cantiana</i>	Grote karthuiserslak			1	
<i>Nesovitrea hammonis</i>	Ammonshorentje	1			
<i>Oxychilus cellarius</i>	Kelder-glansslak	1		1	
<i>Punctum pygmaeum</i>	Dwergpuntje	4	2	1	
<i>Succinea oblonga</i>	Langwerpige barnsteenslak			1	1
<i>Succinea putris</i>	Gewone barnsteenslak			3	2
<i>Trichia hispida</i>	Haarslak	6		3	
<i>Vallonia costata</i>	Geribde jachthorenslak	2	2		1
<i>Vitrina pellucida</i>	Doorschijnende glasslak	3			
land: naaktslakken					
<i>Arion intermedius</i>	Egel-wegslak	1			
water: slakken					
<i>Planorbis planorbis</i>	Gewone schijfhoren	5			
<i>Potamopyrgus antipodarum</i>	Jenkins' waterhoren	8	2		
<i>Radix ovata/ peregra</i>	Ovale poelslak s.l.	8	2		
<i>Physella acuta</i>	Puntige blaashoren	1			